

УДК 539.3

А.Ю. Коцюба, С.В. Лавренчук

Луцький національний технічний університет

КОНТАКТНА ВЗАЄМОДІЯ ЖОРСТКОГО ШТАМПА ТА НЕСКІНЧЕНОЇ ОРТОТРОПНОЇ ПЛАСТИНКИ З БЛИЗЬКИМ ДО ЕЛІПТИЧНОГО ОТВОРОМ

На основі побудованого в [1] алгоритму розвинуто числову методику знаходження контактних напружень під штампом складної форми для випадку ортотропної пластинки з близьким до еліптичного отвором. Досліджено розподіл контактних напружень під штампом, форма якого збігається з формою отвору.

Постановка задачі. Розглядається задача про контактну взаємодію жорсткого гладкого штампа складної форми з границею близького до еліптичного отвору (з півосями R_x та R_y) в ортотропній нескінченній пластинці. В літературі така задача достатньо повно вивчена, коли штамп має кругову форму і є близьким за розмірами до отвору [2, 3].

Розвинута в даній роботі числова методика дозволяє розв'язувати плоскі контактні задачі теорії пружності, у яких область контакту є наперед невідомою і може складатися з окремих ділянок.

Прийmemo, що пластинка послаблена близьким до еліптичного отвором. Нехай рівняння контуру, що обмежує цей отвір, задається у неявному вигляді $g(x, y) = 0$ (або у параметричному – $x = g_1(\alpha)$, $y = g_2(\alpha)$), а границя штампу до контактної взаємодії – рівнянням

$$f(x, y) = 0. \quad (1)$$

Припустимо, що відомі прикладені до штампа сили, головні вектори та момент яких відповідно дорівнюють (P_x, P_y) і M .

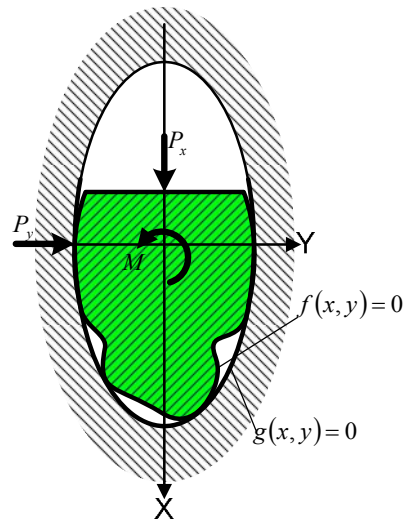

Рис. 1. Постановка задачі

При розв'язуванні будемо вважати, що між штампом та ортотропним тілом мають місце сили тертя. Покладемо, що штамп знаходиться в стані граничної рівноваги і має місце закон Кулона-Амонтона.

Для розв'язування задачі використаємо числово-аналітичну методику [1], яка базується на методах інтегральних рівнянь, механічних квадратур та квадратичного програмування.

Умови контакту. Приймаючи, що після контактної взаємодії відбувається зміщення штампа в напрямку координатної осі Ox на відстань D_x та його поворот на кут θ , одержимо з [1] умови контакту у вигляді

$$f_1(\alpha)\tilde{u}(\alpha) + f_2(\alpha)\tilde{v}(\alpha) = -\tilde{f}(\alpha) - D_x f_1(\alpha) + \theta f_3(\alpha) + \delta(\alpha), \quad (2)$$

де $\tilde{f}(\alpha) = f(g_1(\alpha), g_2(\alpha))$, $f_1(\alpha) = f'_x(g_1(\alpha), g_2(\alpha))$, $f_2(\alpha) = f'_y(g_1(\alpha), g_2(\alpha))$,
 $f_3(\alpha) = g_1(\alpha) \cdot f_2(\alpha) - g_2(\alpha) \cdot f_1(\alpha)$; $\tilde{u}(\alpha) = u(g_1(\alpha), g_2(\alpha))$, $\tilde{v}(\alpha) = v(g_1(\alpha), g_2(\alpha))$ –
 переміщення межі пластинки, зумовлені дією прикладеного до неї штамп; $\delta(\alpha) = o(\tilde{u}, \tilde{v})$ – додаткові
 члени, які мають другий порядок малості відносно цих переміщень.

Нехай дотичні напруження τ під штампом пов'язані з нормальними σ згідно закону Кулона-Амонтона $\sigma = \rho\tau$ (ρ – коефіцієнт тертя), тоді для випадку еліптичного отвору з півосями R_x та R_y співвідношення для переміщень можна записати у вигляді

$$\begin{cases} \tilde{u}(\alpha) = \int_{\Omega} \sigma(\xi)(K_1(\alpha, \xi) - \rho K_2(\alpha, \xi)) d\xi, \\ \tilde{v}(\alpha) = \int_{\Omega} \sigma(\xi)(K_2(\alpha, \xi) + \rho K_1(\alpha, \xi)) d\xi; \end{cases} \quad (3)$$

де Ω – сукупність відрізків, уздовж яких відбувається контакт;

$$\begin{cases} K_1(\alpha, \xi) = -\frac{1}{\pi} \left[-n_1 \ln 2 \sin \frac{|\alpha - \xi|}{2} R_y \cos \xi - n_2 \frac{\alpha - \xi + \pi}{2} R_x \sin \xi \right], \\ K_2(\alpha, \xi) = -\frac{1}{\pi} \left[-n_3 \ln 2 \sin \frac{|\alpha - \xi|}{2} R_x \sin \xi + n_2 \frac{\alpha - \xi + \pi}{2} R_y \cos \xi \right]; \end{cases}$$

де $n_1 = \frac{\beta_1 + \beta_2}{E_1}$, $n_2 = \frac{-\nu_{12}}{E_1} + \frac{1}{\beta_1 \beta_2 E_2} = \frac{-\nu_{12}}{E_1} + \frac{\beta_1 \beta_2}{E_1} = \frac{-\nu_{21}}{E_2} + \frac{1}{\beta_1 \beta_2 E_2} = \frac{-\nu_{21}}{E_2} + \frac{\beta_1 \beta_2}{E_1}$, $n_3 = \frac{\beta_1 + \beta_2}{E_2 \beta_1 \beta_2}$; тут E_1 , E_2 і ν_{12} , ν_{21} – модулі Юнга і коефіцієнти Пуассона для напрямків осей Ox та Oy ; β_1 і β_2 – додатні корені характеристичного біквдратного рівняння

$$\frac{\beta^4}{E_1} + \left(-\frac{2\nu_{12}}{E_1} + \frac{1}{G} \right) \beta^2 + \frac{1}{E_2} = 0,$$

де G – модуль зсуву.

Далі прийемо, що отвір має близьку до еліптичної з півосями R_x та R_y форму. Тоді його рівняння у параметричному вигляді буде

$$g_1(\alpha) = \tilde{R}_x(\alpha) \cos \alpha, \quad g_2(\alpha) = \tilde{R}_y(\alpha) \sin \alpha, \quad \alpha \in [-\pi; \pi],$$

де $R_x - \tilde{R}_x(\alpha) = g_{x\varepsilon}(\alpha)$, $R_y - \tilde{R}_y(\alpha) = g_{y\varepsilon}(\alpha)$. Тут $g_{x\varepsilon}$ і $g_{y\varepsilon}$ – обмежені за модулем малим числом ε функції, які характеризують відхилення форми отвору від еліптичної. Будемо вважати, що величина ε є достатньо малою, і нею у співвідношеннях для переміщень можна знехтувати без істотного впливу на шукані розподіли контактних напружень, тобто, що переміщення на поверхні цього отвору задаються співвідношеннями (3).

Додаткові рівності для знаходження невідомих D_x і θ запишемо у вигляді

$$\begin{cases} \int_{\Omega} \sigma(\xi)(\tilde{R}_y(\xi) \cos \xi - \rho \tilde{R}_x(\xi) \sin \xi) d\xi = P_x, \\ \int_{\Omega} \sigma(\xi)(\tilde{R}_x(\xi) \sin \xi + \rho \tilde{R}_y(\xi) \cos \xi) d\xi = P_y. \end{cases} \quad (4)$$

Побудова інтегральних рівнянь. Нехай штамп має форму близьку до еліптичної з півосями r_x та r_y . Тоді його рівняння можна записати у параметричному вигляді

$$x = \tilde{r}_x(\alpha) \cos \alpha, \quad y = \tilde{r}_y(\alpha) \sin \alpha, \quad \alpha \in [-\pi; \pi],$$

де $r_x - \tilde{r}_x(\alpha) = f_{x\delta}(\alpha)$, $r_y - \tilde{r}_y(\alpha) = f_{y\delta}(\alpha)$. Тут $f_{x\delta}$ і $f_{y\delta}$ – обмежені за модулем малим числом δ функції, які характеризують відхилення форми штамп від еліптичної.

Для побудови інтегрального рівняння (2) необхідно було б знайти відповідну функцію f , тобто побудувати рівняння жорсткого штампа у неявному вигляді (1). Якщо проводити міркування для довільних функцій $\tilde{r}_x$ та $\tilde{r}_y$, то це дуже суттєво ускладнить подальші викладки. Тому для спрощення приймемо, що $f_{x\delta}(\alpha) = r_x \delta \cos(k\alpha)$ і $f_{y\delta}(\alpha) = r_y \delta \cos(k\alpha)$. Тоді рівняння штампа (1) матиме вигляд

$$(x - \varepsilon)^2 + my^2 - r_x^2 (1 - \delta \cos(k\mathcal{C}(x, y)))^2 = 0, \quad (5)$$

$$\text{де } m = \frac{r_x^2}{r_y^2}; \quad \mathcal{C}(x, y) = \begin{cases} \arctan\left(\frac{r_x y}{r_y x}\right) & \text{при } x > 0; \\ \arctan\left(\frac{r_x y}{r_y x}\right) + \pi & \text{при } x < 0, y \geq 0; \\ \arctan\left(\frac{r_x y}{r_y x}\right) - \pi & \text{при } x < 0, y < 0; \\ \frac{\pi}{2} \operatorname{sgn} y & \text{при } x = 0, y \neq 0. \end{cases}$$

Нехтуючи величиною δ , проведемо лінеаризацію інтегрального рівняння (2) для жорсткого штампа, форма якого задається рівнянням (5). Тоді в умові (2) функції $\tilde{f}$, $\tilde{f}_1$, $\tilde{f}_2$ і $\tilde{f}_3$ одержимо у вигляді

$$\begin{aligned} \tilde{f}(\alpha) &= \tilde{R}_x^2(\alpha) - r_x^2 (1 - \delta \cos(k\tilde{\alpha}(\alpha)))^2 + \varepsilon^2 - 2\tilde{R}_x(\alpha)\varepsilon \cos\alpha + \\ &\quad + (m\tilde{R}_y^2(\alpha) - \tilde{R}_x^2(\alpha))\sin^2\alpha, \\ \tilde{f}_1(\alpha) &= 2(\tilde{R}_x(\alpha)\cos\alpha - \varepsilon) - r_x^2 \delta k (1 - \delta \cos(k\tilde{\alpha}(\alpha))) \sin(k\tilde{\alpha}(\alpha))\tilde{\alpha}_1(\alpha), \\ \tilde{f}_2(\alpha) &= 2m\tilde{R}_y(\alpha)\sin\alpha - r_x^2 \delta k (1 - \delta \cos(k\tilde{\alpha}(\alpha))) \sin(k\tilde{\alpha}(\alpha))\tilde{\alpha}_2(\alpha), \\ \tilde{f}_3(\alpha) &= 2\tilde{R}_x(\alpha)\tilde{R}_y(\alpha)\sin\alpha \cos\alpha (m - 1) + 2\tilde{R}_y(\alpha)\varepsilon \sin\alpha + r_x^2 \delta k \times \\ &\quad \times (1 - \delta \cos(k\tilde{\alpha}(\alpha))) (\tilde{R}_y(\alpha)\tilde{\alpha}_1(\alpha)\sin\alpha - \tilde{R}_x(\alpha)\tilde{\alpha}_2(\alpha)\cos\alpha) \sin(k\tilde{\alpha}(\alpha)); \end{aligned}$$

де

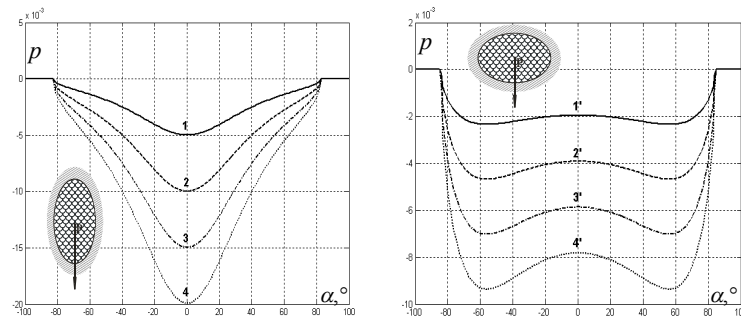
$$\begin{aligned} \tilde{\alpha}(\alpha) &= \mathcal{C}(\tilde{R}_x(\alpha)\cos\alpha, \tilde{R}_y(\alpha)\sin\alpha), \\ \tilde{\alpha}_1(\alpha) &= \mathcal{C}'(\tilde{R}_x(\alpha)\cos\alpha, \tilde{R}_y(\alpha)\sin\alpha), \\ \tilde{\alpha}_2(\alpha) &= \mathcal{C}''(\tilde{R}_x(\alpha)\cos\alpha, \tilde{R}_y(\alpha)\sin\alpha). \end{aligned}$$

Контактні напруження під штампом, форма якого співпадає з формою отвору. Нехай рівняння отвору задається співвідношенням (5). Тоді у параметричній формі воно матиме вигляд $x = \tilde{r}_x(1 - \delta \cos(k\alpha))\cos\alpha$, $y = \tilde{r}_y(1 - \delta \cos(k\alpha))\sin\alpha$, $\alpha \in [-\pi; \pi]$.

Для спрощення приймемо, що $E_1 = E_2 = E$, $\nu_{12} = \nu_{21} = \nu$, $\rho = 0$, $Q_y = \frac{-P_y}{2GR} = 0$
 $(R = \frac{R_x + R_y}{2})$ і $\delta = 0$.

Результати розрахунків контактних напружень при $N = 601$ і $D = [-100^\circ, 100^\circ]$ наведено на рис. 2. Для різних напрямків дії головного вектора сили отримано різні розподіли контактних напружень. Для кривих (1-4) сила діє в напрямку великої півосі, а для кривих (1'-4') – в напрямку малої півосі. Тут

кривим (1 і 1') відповідає головний вектор сили $Q_x^1 = \frac{P_x^1}{2GR} = 0.00625$, кривим (2 і 2') – $Q_x^2 = 0.0125$, кривим (3 і 3') – $Q_x^3 = 0.01875$, кривим (4 і 4') – $Q_x^4 = 0.025$.

а) Сила діє в напрямку великої півосі   б) Сила діє в напрямку малої півосі

Рис. 2. Контактні напруження під штампом еліптичної форми

Як видно з цього рисунку, у випадку дії сили в напрямку великої півосі максимальні напруження досягаються в центрі області контакту. При дії зусиль у напрямку малої півосі (рис. 2б) максимум у розподілі контактних напружень досягається в точках $\alpha = \pm 55^\circ$, при цьому він при відповідних значеннях сили є більш ніж у 2 рази меншим, ніж на рис. 2а. Крім того, у двох випадках спостерігається майже лінійна залежність між максимальними напруженнями і значеннями головного вектора сили. Область контакту у всіх розглянутих випадках співпадає і становить $\approx [-84^\circ; 84^\circ]$.

1. Божидарнік В.М. Контактна взаємодія штампа довільної форми та пластинки з еліптичним отвором / В. В. Божидарнік, А. Ю. Коцюба, О. В. Максимович // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Механіка. – Дніпропетровськ : В-во ДНУ, 2007. – Вип. 11, т. 2, № 2/2. – С. 29–34.
2. Комбель С.М. Посадка жорсткого диска в еліптичний отвір нескінченної ортотропної пластинки // Машинознавство. – 2003. – № 8. – С. 25–31.
3. Савин Г.Н. Распределение напряжений около отверстий / Г. Н. Савин. – К. : Наукова думка, 1968. – 888 с.

